

ELS GRUPS POLÍTICS A SANT SADURNÍ DURANT LA RESTAURACIÓ (1876-1903)

ANTONI ROMEU I ALEMANY

Aquesta comunicació pretén exposar alguns elements sobre el funcionament a Sant Sadurní, i en part al Penedès, del sistema polític de la Restauració implantat a l'Estat espanyol amb l'aprovació de la constitució de 1876. El marc polític era formalment una monarquia constitucional, l'aparença democràtica de la qual estava mediatitzada en la pràctica per la força del caciquisme, és a dir, el poder d'influència dels grups dominants —en els municipis rurals com Sant Sadurní, els grans propietaris— de cada població sobre els resultats electorals. Gràcies al torn pacífic, els dos grans partits dinàstics, el conservador de Cánovas i el liberal o fusionista de Sagasta s'alternaven en el control de les Corts i el govern. Dels partits minoritaris van tenir una especial incidència al Penedès els carlins, en alguns pobles —no és el cas de Sant Sadurní, que va quedar amb un mal record de les diverses topades amb les forces carlines entre 1873 i 1874—, i els republicans federals, a la majoria, que eren els que representaven en el camp de la política els interessos dels rabassaires.

ELS GRUPS POLÍTICS A SANT SADURNÍ DURANT LA RESTAURACIÓ (1876-1903)

LES CONVOCATÒRIES ELECTORALS

Les convocatòries electorals durant la Restauració eren de tres tipus: eleccions municipals, a la Diputació i a Corts.⁽¹⁾ Després del trasbals que van suposar els anys del Sexenni revolucionari (1868-1874), la regularitat en les eleccions municipals, bianuals, es va establir el 1877. El 1890 va entrar en vigència una nova llei electoral que, a més de comprendre el sufragi universal masculí, en el cas de Sant Sadurní dividia la vila en dos districtes electorals, Hospital i Cases Consistorials (pels quals s'elegien tres i dos regidors cada cop respectivament) i cada dos anys es renovava la meitat del consistori i el cartipàs municipal, alcalde inclòs. Com a tot municipi de menys de 6.000 habitants, els regidors del consistori votaven després de les eleccions, d'entre ells, l'alcalde (en les poblacions, com Vilafranca, on el nombre d'habitants era superior a aquella xifra, era el governador civil qui nomenava l'alcalde entre els regidors elegits).

Les eleccions a la Diputació es celebraven primer d'una manera més irregular, fins que des de 1882 es va fixar també una rotació regular, de cada quatre anys en aquest cas. A les eleccions de 1877 i 1878 Sant Sadurní va formar un districte electora⁽²⁾ i li corresponia un diputat. A partir de 1882 es va fer un nou mapa electoral provincial format per vuit districtes i Sant Sadurní va ser incorporat al districte Vilafranca-Igualada pel qual s'elegien 4 diputats.

Pel que fa a les eleccions a Corts, la seva convocatòria depenia de l'estabilitat governamental. A l'inrevés del que passa avui, quan hi havia una crisi política, el rei dissolia el govern i les Corts, nomenava un nou cap del govern, el qual convocava les eleccions i, inevitablement, les guanyava per disposar d'una còmoda majoria parlamentària. En aquest cas, Sant Sadurní formava part del districte electoral de Vilafranca (format per 32 municipis d'un àmbit lleugerament més ampli que el Penedès i que arribava fins a Esparreguera o Abrera). A aquest districte li corresponia directament un diputat.

ELS PARTITS DINÀSTICS

Cap dels dos partits dinàstics, el liberal i el conservador, tenia una secció o organització estable a Sant Sadurní. Dels dos, però, el que tenia un poder d'influència clara a la vila era el Partit Conservador: va guanyar totes les eleccions a la Diputació Provincial del període i hi ha la circumstància prou notable que Manuel Planas i Casals, un fins aleshores modest advocat barceloní, va iniciar la seva carrera política quan aconseguí l'acta de diputat provincial pel districte de Sant Sadurní el 1877 i el 1878, i de nou el 1882 ja dins el districte de Vilafranca. Planas i Casals va premiar aquesta fidelitat (el 1878 aconseguí 1.489 dels 1.491 vots emesos a tot el districte: dos vots foren en blanc) i, gràcies a les seves gestions, la Diputació va fer arribar a Sant Sadurní la carretera que el 1883 anava de Sant Boi a la Llacuna, que va millorar considerablement les comunicacions amb l'exterior de Sant Sadurní, afegint-se a la línia fèrria oberta el 1865. Aquest i altres mèrits (gestions sobre la construcció de fonts públiques, negociació dels endarreriments en les contribucions municipals a Hisenda, les subvencions de la Diputació quan arribà la crisi de la fil·loxera...) li van facilitar des d'aquell moment una actitud favorable de l'electorat sadurninenc, entre altres coses perquè gairebé cada vegada que es convocaven eleccions a Corts o a la Diputació enviava una carta a l'alcalde recordant-li quin era el candidat oficial que li agradaria que fos elegit i, molt subtilment, els beneficis que podia treure la població si es decantava per aquell. I és que, amb els anys, Planas i Casals s'havia convertit en el màxim dirigent del Partit Conservador català i, per tant, en el principal responsable de la maquinària caciquista a Catalunya (en aquesta tasca de direcció s'alternava amb el cap del partit liberal, Josep Comas i Masferrer). Planas fou lògicament un

Manuel Planas i Casals, en una fotografia i en una caricatura de la premsa de l'època.

personatge assidu de la premsa catalana satírica de l'època (*La Campana de Gracia*, *L'Esquella de la Torratxa*), que el coneixia amb l'apel·latiu del *Pantorrilles*.

El Partit Conservador va dominar també les eleccions a Corts a Sant Sadurní als anys vuitanta. A la dècada de 1890 s'ha de destacar la continuada reelecció com a diputat provincial del districte, pel Partit Conservador, de Marc Mir i Capella, amb Manuel Raventós, el principal propietari de Sant Sadurní (per sobre d'ells només hi havia el marquès de Monistrol, que no vivia a Sant Sadurní). Com és prou conegut, Marc Mir va ser elegit diputat als anys 1890, 1894 i 1898, i per tant va ser l'intermediari que als anys noranta va negociar davant la Diputació de Planas i Casals els ajuts oficials per a superar la crisi de la fil·loxera. A Sant Sadurní, la dinàmica caciquista no s'ha d'entendre tant en la *línia dura* de la tupinada o frau electoral —al Penedès eren famosos en aquest camp Santa Margarida o Torrelles— com en la capacitat de convicció que tenien els grans propietaris per a aconseguir una determinada orientació dels vots que es traduïrien en beneficis per a la població en forma de carreteres, biblioteques, escoles, etc. Altres noms que possiblement van tenir una vinculació amb Planas i Casals foren del grup que s'ha conegut com els Set Savis de Grècia: Joan Casanovas i Prats, Pere Rovira, Pau Raventós...⁽³⁾ I, especialment, el sadurninenc que va tenir una relació més estreta amb Planas i Casals, política i de negocis, fou Salvador Rovira i Santacana, de cal Mota. Tots ells foren importants propietaris i els noms que van dominar també l'alcaldia de Sant Sadurní gairebé en tot el període.

Existia un grup proper al Partit Liberal a Sant Sadurní? Hi ha una referència —no gaire clara— a la revista *La Llumanera*, la primera publicació periòdica editada a Sant Sadurní —fundada i dirigida per Bonaventura Plaja— i que, una mica a contracor, es va acabar declarant partidària del partit «liberal-reformista». De totes maneres, el fracàs de la revista, que va durar uns pocs números, i la desvinculació de Plaja de Sant Sadurní confirmen la inexistència d'un grup fusionista influent. Com s'ha dit, a més, Sant Sadurní era, pel que fa als partits dinàstics, un feu conservador. La personalitat de Plaja ens és desconeguda, però per vagues al·lusions podria ser un comerciant de vins o de taps de suro. Després d'uns anys d'aparent absència, cap al 1900 reapareix un Bonaventura Plaja a Sant Sadurní, ara amb segon cognom, Bonaventura Plaja i Tapis, que estiujava a la vila i que va ser membre i diputat de la Lliga Regionalista.⁽⁴⁾

ELS REPUBLICANS FEDERALS

La tradició federal va tenir un cert pes a Sant Sadurní des del Sexenni. Una trentena llarga de sadurninencs va prendre part en la fracassada insurrecció de setembre de 1867 i l'any següent, el setembre de 1868 alguns dels protagonistes d'aquella assumiren el poder municipal amb la Junta Provisional Governativa que va regir l'Ajuntament en els dies posteriors a la caiguda de la reina Isabel II i de tota l'estructura política borbònica. També la proclamació de la I República (febrer de 1873) es va fer amb una certa gatzara a la vila, encara que això com a referència política és molt discutible perquè el mateix alcalde que la va encapçalar, Pere Carbó, un any i mig abans (febrer de 1871) era un entusiasta monàrquic que va preparar una recepció a l'estació de tren per on havia de passar el rei Amadeu I. Amb aquests precedents, el 1891, i després d'una nova legislació que regulava l'existència d'organitzacions polítiques, es va crear el Comitè Federal local. De la seva importància en dona fe que un dels seus dirigents, Joan Tarrida, fos el president del Comitè Federal Comarcal a principis dels anys noranta. Els federals van arribar a exercir una màxima influència a partir de la crisi de la fil·loxera, que va detectar-se el 1887 a Sant Sadurní però els efectes de la qual es van començar a sentir de veritat a la dècada de 1890. Als anys 1892-1894 és quan els enfrontaments entre rabassaires i propietaris arribaren a una situació límit. Grups de rabassaires, que protagonitzaren importants concentracions a Sant Sadurní i a altres nuclis comarcals, van destruir collites i arrencar ceps de grans propietaris, fets que Francesc Cambó va arribar a definir anys més tard com una «mitja revolució agrària».⁽⁵⁾ Aquesta efervescència es va traduir electoralment en el triomf del candidat republicà federal Baldomer Lostau a Sant Sadurní en tres eleccions a Corts successives, els anys 1891, 1893 i 1896, encara que només el 1893 Lostau va aconseguir vèncer a tot el districte i emportar-se l'acta de diputat. El 1893 també va ser l'any en què els federals es van imposar a la majoria de pobles del Penedès en les eleccions municipals, i Sant Sadurní fou un dels municipis on els republicans assoliren l'alcaldia, l'única vegada en tot el període, en la persona de Joan Tarrida. De totes maneres, aquesta eufòria federal va durar poc, potser com a efecte de la crisi de la fil·loxera i de les moltes famílies que van haver d'abandonar la vila —un centenar—. La capacitat organitzativa del Comitè Local Federal va entrar en un llarg parèntesi, i el mateix Joan Tarrida, per la seva actuació a l'Ajuntament, va apartar-se ben aviat de la línia republicano-federal (el 1895, després de les següents eleccions

municipals, ni tan sols els regidors republicans federals van votar per ell com a alcalde). El republicanisme començaria a donar noves mostres de vitalitat a Sant Sadurní a principis del segle XX. Això sí, els federals comptaven des de 1877 o 1878 amb una societat més o menys afí, el Casino Aliança la Fraternitat: un dels seus presidents, Vicenç Parera, fou regidor durant la I República i el primer president del Comitè Federal de la vila.

De totes maneres, la relació entre el republicanisme com a corrent polític i els rabassaires o pagesos que formaven el gruix de la població de Sant Sadurní no ha de portar a una exacta identificació entre els dos grups. Per una banda, en cap de les convocatòries electorals es pot afirmar que els pagesos votessin en bloc pels republicans federals —si així fos, haurien guanyat amb facilitat totes les eleccions—. Per altra banda —en parlarem amb detall més endavant—, el dret de vot no suposava el dret a ser elegit regidor, ja que pel mig hi havia una limitació econòmica que afectava sobretot els pagesos, i això va fer que bona part dels regidors republicans federals no fossin ni pagesos ni rabassaires: és el cas del mateix Joan Tarrida —veterinari—, Sadurní Oliver —forner—, Miquel Mestres —confiter— o Josep Mestres. Aquest darrer, però, és un cas una mica especial. *La Comarca del Noya* és qui el defineix de republicà federal, però si a priori ja és estrany que un propietari fos elegit per aquell grup (i l'any 1895, en plena efervescència rabassaire), el dubte es converteix en contradicció si es segueix la seva actuació un cop dins l'Ajuntament.⁽⁶⁾

EL CATALANISME

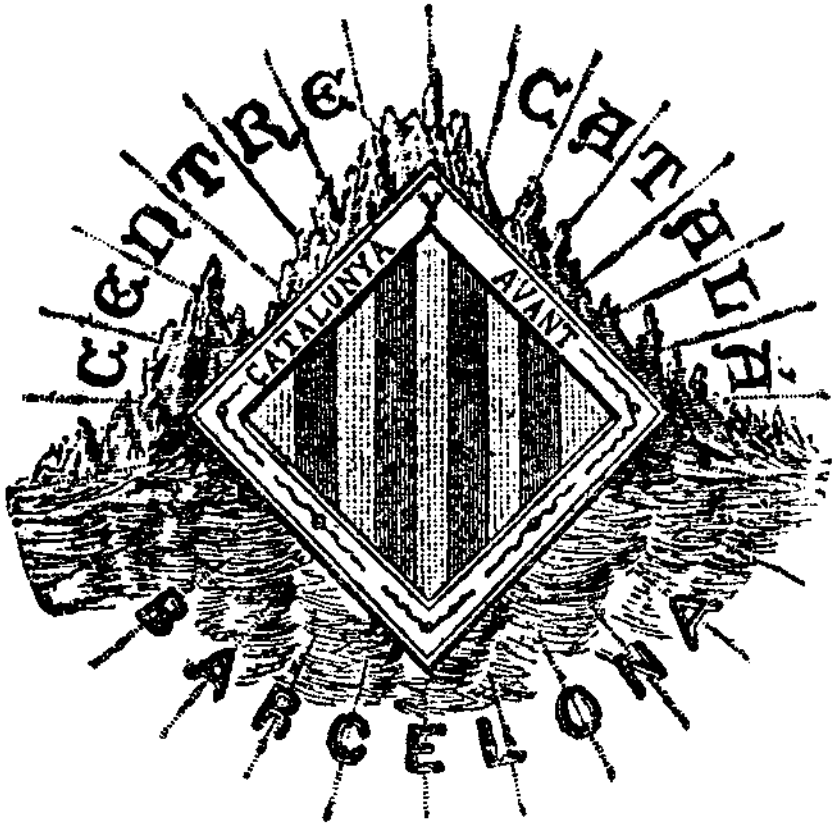
Sens dubte, però, el moviment social o polític que va tenir una especial significació a Sant Sadurní en aquests anys va ser el catalanisme, moviment que aleshores estava en plena etapa de formació a tot Catalunya i que va tenir a Sant Sadurní un dels seus principals nuclis. El 1886, una revista de Sant Martí de Provençals, *L'Arch de Sant Martí*, va publicar un manifest de solidaritat amb el nacionalisme irlandès dirigit per Charles S. Parnell (d'aquell any és el projecte de Home Rule per a Irlanda). El manifest va ser repartit per tot Catalunya i aviat la revista va començar a publicar totes les mostres d'adhesió que anava rebent. En poc temps va arribar a recollir 2.994 signatures d'arreu de Catalunya i, de manera sorprenent, ja que no es disposava de cap mena d'estructura ni

d'entitat organitzada, Sant Sadurní va ser una de les poblacions on les adhesions foren més nombroses: 105 persones.⁽⁷⁾ L'èxit de la resposta va fer que poc després els mateixos promotors de la recollida de signatures, Rafael Mir, Joan Vivé i Joan Sala, impulsessin la creació d'una sucursal del Centre Català, la sisena o setena que existia d'aquesta agrupació a tot Catalunya i la primera del Penedès. El Centre Català de Sant Sadurní va fer la seva presentació pública el novembre de 1886, per la Festa Major, amb l'assistència com a personalitat destacada del canonge de Vic Jaume Collell.

L'any següent, però, el Centre Català de Barcelona va patir una escissió: mentre Valentí Almirall va ser ratificat com a president de l'entitat, el seu laïcisme i esquerranisme van portar a l'escissió dels sectors més socialment conservadors del catalanisme, sectors que també predicaven un catalanisme més abrandat (Àngel Guimerà, Pere Aldavert...) i que acabaren formant la Lliga de Catalunya. A partir d'aquí, i en un breu període de temps, es va obrir la incertesa sobre quina de les dues entitats s'emportaria el control de les sucursals de l'antic Centre Català. El pes que, pel seu nombre de simpatitzants, tenia la de Sant Sadurní, va fer que la seva evolució fos objecte d'un interès especial per part de les publicacions catalanistes de l'època. De fet, el que van fer totes les sucursals, excepte la de Portbou, va ser desvincular-se de l'antic Centre Català i refundar-se com a entitat independent, encara que propera, si no plenament identificada, amb la Lliga de Catalunya. És el que, sense les presses d'altres llocs, també va acabar fent la sucursal de Sant Sadurní, que es refundà per la Festa Major de 1887. En aquesta ocasió la nova entitat va ser apadrinada per homes com Àngel Guimerà i diversos representants de les agrupacions catalanistes de Reus, el Masnou, Sant Martí de Provençals, Sabadell i altres.

L'any següent, amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona, les entitats catalanistes afins a la Lliga van aprofitar la visita a Barcelona de la regent Maria Cristina per a adreçar-li un missatge amb les reivindicacions catalanistes. Tot i que en aquest cas es tracta d'un missatge amb un contingut molt més extens i elaborat que el de 1886, es va repetir l'operació de recollida de signatures. Un fet que ens permet comparar la composició i el manteniment de la influència del Centre Català de Sant Sadurní.

Tot i l'escissió —el Centre Català local va tenir també enfrontaments interns que acabaren amb algunes expulsions— el Centre Català

Logotip del Centre Català de Barcelona.

de Sant Sadurní va demostrar mantenir un alt poder de convocatòria. De nou fou un dels pobles amb més adhesions —100 en aquest cas⁽⁶⁾—, encara que només 39 persones repetien la presència de l'anterior llista: la influència del moviment catalanista a la vila era més que evident. Pel que fa a l'activitat del Centre Català, l'evolució no es pot diferenciar entre un abans i un després de la refundació, i tampoc la composició dels signataris d'un i altre manifest mostra grans diferències: en els dos hi ha un predomini d'artesans, botiguers i petits propietaris o pagesos. No hi ha ni el 1886 ni el 1888 l'adhesió de cap dels grans hisendats locals. Potser sí que es pot destacar que en la llista de 1888 desapareixen alguns dels noms que havien signat el manifest de 1886 i que anteriorment s'havien vist més o menys involucrats en els moviments federals del Sexenni, és a dir els sectors que es podrien considerar més propers al tipus de catalanisme propugnat per Valentí Almirall. Per altra part, en el manifest de 1888 hi trobem per primer cop alguns dels que des d'aleshores seran personatges destacats del moviment catalanista de la vila: el metge Antoni Escayola, els mestres Josep Paradedà i Josep Fulleraachs... Pel que fa a possibles diferències en el Centre Català abans i després de la seva refundació, són molt difícils establir perquè en el seu primer any de vida només va organitzar, que sapiguem, un acte públic, i tot i que hi va assistir Valentí Almirall, pel seu tema —una reunió contra la producció de vi amb mètodes químics, una de les principals preocupacions dels viticultors catalans de l'època— i pel suport que va rebre, encaixa perfectament amb l'activitat que en el futur va tenir el segon Centre Català. L'orientació d'aquest en els seus primers anys, si es pot definir d'alguna manera, és de proximitat amb els interessos generals agrícoles de la població i d'afinitats amb el sectors de propietaris. Una afinitat que es nota en els continguts que progressivament van tenir les revistes locals *La Comarca del Noya* —que tot i no estar-hi vinculada oficialment sí que té, entre els seus principals redactors, els principals noms del Centre Català— i *Resumen de Agricultura* —fundada per Marc Mir i Manuel Raventós—. Una de les seves iniciatives més destacades en aquest sentit va ser quan, ja amb la fil·loxera a casa i després que la Diputació de Barcelona denegué una subvenció per a crear a Sant Sadurní un camp d'experimentacions agrícoles, el Centre Català creés un camp per a experimentar amb empelts per pròpia iniciativa. També Rafael Mir féu en nom del Centre Català diverses visites a les vinyes franceses per conèixer els mètodes per combatre la fil·loxera.

De la vitalitat futura del Centre Català de Sant Sadurní en són bona mostra la constant presència de delegats a les assemblees de la Unió

Catalanista dels anys noranta, començant per la de Manresa el 1892, en la qual va ser aprovat el document conegut com les Bases de Manresa. Els delegats sadurninencs que hi assistiren foren Rafael Mir i Joan Vivé. També s'ha de dir, però, que a partir de la fundació del Centre Catalanista de Vilafranca, el 1891, va ser aquesta entitat la que va prendre la direcció del moviment catalanista comarcal, com es faria evident en la candidatura de Joan Josep Permanyer a les eleccions a Corts de 1898. Després d'una certa apatia, el Centre Català de Sant Sadurní viuria una segona joventut entre 1904 i les eleccions de la Solidaritat Catalana de 1907.

ELS ANYS 90: EL SUFRAGI UNIVERSAL

L'actuació i poder d'influència de tots aquells grups va estar marcada per un fet decisiu en la història política de la Restauració: l'aprovació per part del govern liberal del sufragi universal masculí per als majors de 25 anys, el 1890. Amb la nova llei el dret de vot s'obria a un sector molt més ampli de la població i donava més expectatives d'èxit als republicans i als catalanistes. A Sant Sadurní, per exemple, el cens va passar aproximadament de 400 a 800 persones amb la nova llei electoral. Lògicament, l'antídote contra el que pogués donar de sí la democratització era la millora del sistema caciquil de pressió per aconseguir vots, o la manipulació, quan convenia, de les actes electorals. Com ja s'ha esmentat anteriorment, en el cas de les eleccions municipals hi havia un altre element que mediatitzava la democratització política: tots els homes tenien dret de vot si portaven dos anys de residència al municipi, però en canvi, el dret a ser elegits regidors de l'Ajuntament estava reservat a aquells que per contribució territorial o industrial pagaven anualment al fisc a partir de dotze pessetes. Aquesta limitació era força rigorosa: el 1892, al districte de l'Hospital,⁽⁹⁾ hi havia 424 electors i només 131 podien ser elegits regidors. El 1903, quan demogràficament Sant Sadurní ja s'estava recuperant després de la crisi de la fil·loxera, al mateix districte hi havia 442 persones amb dret de vot, però només 95 podien ser elegides. El clar descens era degut al fet que el nivell econòmic de la vila encara estava bastant per sota del d'abans de la plaga. Aquest fet ajuda a entendre també el perquè els noms dels regidors es repeteixen al llarg dels anys —no hi havia gaire on triar—. En general, l'abstenció acostumava a ser molt elevada, sobretot en les municipals. D'aquestes, les de més participació del període foren les de

1891, les primeres amb sufragi universal, amb 447 vots d'un cens de 829 persones (curiosament, les anteriors de 1889, encara amb sufragi censitari, van ser de les de participació més baixa, amb només 59 vots sobre un cens de 421 electors), i les de menys participació ja amb sufragi universal les de 1897, amb 207 vots sobre un cens de 718 persones.⁽¹⁰⁾

Un altre element que s'ha de tenir en compte és el de les aliances o col·laboracions entre els diversos grups, especialment a partir dels anys noranta. Hi ha el precedent clar de coincidència de criteris en alguns aspectes entre federals i catalanistes en el llistat d'adhesió al manifest a Irlanda de 1886. En realitat, el Centre Català no actuava tant com a grup polític sinó com a entitat en defensa d'uns determinats interessos o idees. Els catalanistes, presents a l'Ajuntament de Sant Sadurní des de 1887 (Sant Sadurní va ser amb Reus i Olot un dels primer municipis amb regidors considerats catalanistes) eren elegits com a candidats independents o, com li agradava dir a la Unió Catalanista, en candidatures «administratives», i per això no ha d'estranyar la seva proximitat als altres grups en determinats afers. Si en les eleccions a Corts els seus principis anticaciquistes els havien de predisposar contra els candidats oficials,⁽¹¹⁾ a escala local noms com Rafael Mir, Antoni Escayola, Joan Sala, etc. eren socialment (i familiarment) més propers als propietaris que no als federals. En l'àmbit més estrictament polític, el cas més clar va ser el 1890, quan el Centre Català donà suport a Marc Mir, candidat a la Diputació pel Partit Conservador.⁽¹²⁾ Aquesta col·laboració dels conservadors locals i el Centre Català per aconseguir una veu pròpia la Diputació segurament s'ha d'entendre en relació a decisions com l'esmentada de la Diputació de no crear el camp d'experimentació agrícola, i amb la voluntat d'amplis sectors de la població de disposar d'un representant directe dels interessos de la vila en un lloc d'enorme influència pel que feia a la distribució de recursos com era la Diputació. Si bé un dels principis ideològics del naixent catalanisme —sobretot a Barcelona: a comarques la fidelitat a les proclames polítiques era més complexa per les necessitats reals immediates— era el rebuig de les pràctiques caciquistes pròpies de l'època i que encarnava com ningú el Partit Conservador, el diari *La Renaixensa* va protagonitzar una significativa posada de peus a la galleda en donar la notícia de l'elecció de Marc Mir com a diputat. Inicialment, i fidel als principis esmentats, va sentenciar que «En resum: la milésima y tantas representació de la comedia *Trampa adelante* que tan dolenta'ns resulta y tan cara'ns costa. Y una nova demostració de que'ls electors son conservadors, fusionistas,

republicans, etc. etc. segons lo color polítich de qui governa y may per conviccions propias».⁽¹³⁾ Al cap d'uns dies el diari va rectificar, segurament després de ser advertit que si bé Marc Mir era candidat pel Partit Conservador, comptava amb el suport del Centre Català de Sant Sadurní i per tant era també el candidat del catalanisme, o sigui afí al mateix diari: «Encara que s'indicá la del senyor Mir com á candidatura del partit conservador, lo senyor Mir no té compromís polítich, sent pura y exclusivament regionalista».⁽¹⁴⁾ Deixant de banda l'anècdota, aquell posicionament anticaciquista va facilitar que el 1898 els catalanistes sadurninencs canviessin radicalment les seves aliances amb els conservadors i donessin, almenys teòricament, suport al mateix candidat que els republicans.

LES ELECCIONS A CORTS (1898-1903)

Mentre les actes a diputats provincials eren monopolitzades pels conservadors i pràcticament es pot dir el mateix dels ajuntaments —aquí els regidors no es presentaven tant al darrera d'unes sigles de partit—, les convocatòries electorals més interessants del període són sens dubte les de Corts, i especialment les que van tenir lloc en els anys que envoltaren l'enfonsada del sistema caciquista i Catalunya, i això al Penedès i a Sant Sadurní va produir-se entre 1898 i 1903.

Al març de 1898 els catalanistes, pràcticament per primer cop a tot Catalunya,⁽¹⁵⁾ presentaren un candidat a les eleccions a Corts, en Joan Josep Permanyer —catedràtic de dret i president de l'Ateneu Barcelonès—, i ho feren precisament al districte del Penedès, «la comarca on el catalanisme tenia més i més qualificats partidaris».⁽¹⁶⁾ Permanyer es va presentar amb un programa electoral mínim centrat en les Bases de Manresa i en el rebuig a tota mena de pràctica caciquista per aconseguir el màxim suport possible. Els republicans, que des de la mort de Baldomer Lostau el 1896 s'havien quedat sense un candidat clar, decidiren donar suport a Permanyer contra el candidat oficial, que en aquella ocasió era del partit liberal-fusionista. També un sector dels propietaris, que —ho explica Francesc Cambó— van quedar molt decebuts del candidat oficial que el cunerisme els havia assignat en aquella ocasió, Joan M. Forgas i Frigola, un propietari de Figueres de qui no en sabien pràcticament res... (a la llarga, els penedesencs sembla que es van convèncer que aquest era, efectivament, el millor mèrit d'en

Els dos candidats de les eleccions de 1898, Joan Maria Forgas (dalt) i Joan Josep Permanyer (baix).

Forgas). Iniciativa del Centre Catalanista de Vilafranca, la candidatura de Permanyer va tenir també detractors: els carlins, que inicialment no van veure del tot malament en Permanyer, perquè era un home catòlic i conservador, no el van voler veure ni en pintura des del moment que es presentà del bracet dels rabassaires. Alguns sectors dels federals, al revés, no s'oposaven a un candidat catalanista però no entenien perquè aquest, catòlic i conservador, havia de ser diputat justament amb els vots dels federals. Aquestes divisions debilitaren el suport a Permanyer. A més, la por es va estendre en determinats sectors després dels discursos en favor de les reivindicacions rabassaires que feren alguns dels oradors al míting central de la campanya, celebrat a Vilafranca el 15 de març, i van decidir la maquinària caciquista a jugar la carta segura d'en Forgas. Les expectatives de triomf que s'havien fet els catalanistes es van quedar en no res, i ni tan sols l'aparell legal que havien intentat posar en marxa per evitar el frau electoral, amb la presència de notables advocats (Prat de la Riba, Duran i Ventosa, Jaume Carner) disposats a impugnar les irregularitats i a portar als tribunals a qui fos, va servir de res. Als pobles del Penedès on tradicionalment el caciquisme era hegemònic —Santa Margarida, Torrelles, Sant Joan de Mediona— fou lògicament on Forgas assolí el seus majors èxits.

De tots els municipis, va ser a Sant Sadurní on segurament el resultat va provocar més sorpreses. Inicialment es comptava amb els vots del catalanisme, com s'ha vist ampli i organitzat, de part del federalisme (gran o petita, el que era segur és que el federalisme restant seria indiferent, però mai de la vida s'inclinaria pel candidat oficial) i d'alguns dels propietaris, entre els quals el mateix Manuel Raventós, que des de 1894 havia manifestat públicament la seva desconfiança en el sistema polític de la Restauració i el 1898 va donar suport al manifest regeneracionista a favor del general Polavieja. Del suport de Raventós en parla a les seves *Memòries* Francesc Cambó, que precisament va fer a Sant Sadurní i en aquesta campanya electoral el seu debut com a orador polític. Com dèiem, els pronòstics —fàcils de fer pels que estaven dins del sistema— d'un personatge molt ben vinculat al conservadorisme penedesenc i col·laborador del setmanari conservador vilafranquí *La Voz del Panadés*,⁽¹⁷⁾ donaven a Sant Sadurní, el dia abans de les eleccions, un triomf clar per a Permanyer: 200 vots a 125. A l'hora de la veritat, Permanyer va ser clarament derrotat (240 vots contra 89). Un capgirament sorprenent i difícil d'explicar. Com a única pista, una reflexió d'un sadurninenc contemporani: «las dos o tres personalidades más

importantes por su ilustración, sus bienes y sus industrias están decididamente al lado del señor Permanyer». ⁽¹⁸⁾ Dues o tres personalitats: pel que s'ha dit, sembla que hauríem de comptar Manuel Raveniós, evidentment en Rafael Mir com a cap del catalanisme... El que és clar és que la resta dels famosos Set Savis de Grècia no hi caben, que estaven en una altra banda, i que per tant aquell no va ser un grupet tan homogeni com s'ha donat a entendre. El mateix corresponsal explica els convincents arguments dels forguistas: «A unos se les amenaza con no comprarles los productos de la tierra, á otros con subirles los consumos, á los de allí con un expediente de defraudación, á los de allá con desempolbar papeles que por cualquier triquiñuela legal pueda comprometerles (...)».

Poc després d'aquestes eleccions va tenir lloc l'últim episodi de la guerra de Cuba, fet que va provocar una crisi de govern i la convocatòria d'eleccions el març de 1899. La decepció catalanista de 1898 va provocar la seva inhibició electoral i per tant, la candidatura oficial —conservadora— en principi es presentava sense rival. Les coses, però, es van complicar: Manuel Planas i Casals va pensar inicialment, per a fer elegit diputat, en un home de la seva plena confiança, el sadurninenc Salvador Rovira i Santacana. Aquesta decisió va ser qüestionada immediatament pels planistes vilafranquins. A més d'algunes rivalitats intercomarcals que feia bastants anys que havien enfrontat els interessos de Vilafranca i Sant Sadurní, ⁽¹⁹⁾ s'ha d'entendre que no va ser una oposició entre dues poblacions sinó en tot cas entre uns determinats sectors polítics i socials de les dues poblacions. Com ja hem vist, al llarg de tota la dècada Marc Mir fou un diputat provincial amb certa influència. El 1899, els altres tres diputats provincials per Vilafranca-Igualada eren Pere Grau Maristany, molt relacionat amb els propietaris sadurninencs, i Joan Godó, el diputat de la zona d'Igualada. Diputat provincial estrictament vilafranquí ho era Eduard Vidal i Valenciano, però com a republicà era un diputat de l'oposició dins la Diputació. Tot plegat feia que des de feia uns anys els conservadors vilafranquins es consideressin marginats dels llocs de responsabilitat:

«á los vilafranqueses no debería sentarnos bien el que todas las diputaciones se las lleven los de S. Sadurní en mengua y menosprecio de Vilafranca. Habia y aun hay algo de honrilla, y el Sr. Planas y Casals sin darse cuenta de ello habia demostrado siempre gran interés en postergar á la capitalidad del Distrito prefiriendo á la otra villa, la que tal vez inconscientemente iba aspirando á dicha capitalidad». ⁽²⁰⁾

Aquesta realitat política encara es devia agreujar durant la crisi de la fil·loxera, en la qual, mentre els propietaris sadurninencs van tenir una intervenció decidida i decisiva i per postres van poder exhibir com un triomf la celebració a Sant Sadurní del I Congrés Vitícola, el 1898, als cellers de cal Guineu, Vilafranca, la capital del districte, semblava quedar en un segon pla. Quan Planas i Casals els va proposar augmentar el poder d'influència de Sant Sadurní amb un diputat a Corts —i del mateix poble— van dir prou i, davant l'amenaça de perdre l'escó, Planas i Casals va canviar el candidat oficial per un vilafranquí, el comte de Moy, propietari, fill de militar i la quinta essència del diputat caciquista. Però vilafranquí, cosa que si bé va satisfer el Partit Conservador de Vilafranca, va acabar d'exaltar els ànims dels contraris als mètodes caciquils i posà les bases per a la futura ensorrada del sistema. Per la seva part, Salvador Rovira va trobar a Sant Sadurní el suport suficient com per a presentar la seva candidatura com a independent. *La Veu de Catalunya* va atacar Salvador Rovira quan era el candidat planista («persona que té algunas propietats a San Sadurní de Noya, pero que viu a Barcelona pera millor servir son amo i senyor[Planas i Casals]»⁽²¹⁾), però va canviar el tractament quan aquest va aparèixer com a candidat independent a qui la premsa en general qualificava de poliavejista... un terme i un diari que de nou insinuen la figura de Manuel Raventós al darrera d'un dels candidats a Corts. El dia de les votacions no hi hagueren sorpreses. El comte de Moy s'imposà a Vilafranca i aconseguí l'escó. A Sant Sadurní, però, Salvador Rovira derrotà el seu rival per un abassegador 467 a 4. El primer trencament important de la maquinària caciquista era un fet.

A les següents eleccions, el 1901, tornà a ser candidat l'inefable Forgas: «el coneix ja tot el Penedés: es el qu'en unas altras eleccions, qu'ab gust veuriem reproduir, anava per aquests poblets prometent ponts y milloras, comprant vots, pagant dinars y deshonran conciencias».⁽²²⁾ Malgrat el menyspreu que els mitjans de comunicació comarcals i catalanistes manifestaven cap a Forgas, no es va estructurar una candidatura alternativa i, davant la indiferència general, Forgas tornà a aconseguir l'acta. A Sant Sadurní aconseguí 50 vots. L'únic rival directe va ser Manuel Raventós, que es va quedar amb només 13 (145 en tot el districte). Curiosament, una de les poques referències elogioses al diputat Forgas es pot trobar a la *Monografia...* d'en Pelegrí Torelló, qui recorda que, amb motiu d'haver negociat Forgas el finançament estatal de la carretera a Vilafranca i de les noves escoles públiques (les de la

plaça Nova, que visità Alfons XIII el 1904), li a ser concedit el títol de fill adoptiu de la vila, essent alcalde Pau Raventós i Vallès.⁽²³⁾

El 1903 tingueren lloc les eleccions que marcaren l'inici d'una nova etapa. En elles, propietaris, federals i catalanistes donaren suport a un mateix candidat, oficialment presentat pels republicans, Josep Zulueta. La unanimitat al voltant de Zulueta, però, no va ser tan clara com pot semblar a primera vista. Inicialment, els catalanistes vilafranquins (o potser era una croada personal d'un dels seus dirigents, Marià C. Roig, que en la correspondència que mantenia amb Enric Prat de la Riba de tant en tant s'embalava) havien especulat amb la possibilitat de presentar candidat Ignasi Girona, president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. Era una idea feta a l'esquena d'aquest i, el que és més greu, que no va ser consultada a ningú més de la comarca, i que no va concretar-se. També va córrer el rumor de que Salvador Rovira es volia tornar a presentar, potser per prendre's la revenja contra el candidat oficial, que, com el 1899, tornava a ser el comte de Moy. Finalment, però, els diferents sectors confluïren en la candidatura de Josep Zulueta. De la profunditat de les conviccions republicanes i catalanistes d'aquest, que expliquen el perquè del suport de propietaris i de sectors del catalanisme, ens en parla el mateix Marià Roig:

«La elecció de'n Zulueta segurament á nosaltres com a **Centre** ens haurá perjudicat, però al país ha fet un gran bé, no sols per lo que pugui fer com á Diputat sino porque es un fré que conté als republicans esbojarrats. Aquest Sr pot ser el diputat perpetuo d'aquí si els republicans no fan el ximple y s'aguanten com are; però molt em temo que'ls publicitaris hi fiquin la bruixa y els divideixin y que en un altre elecció siguem nosaltres sols els que triomfen.

»El temps ho dirá.»⁽²⁴⁾

Josep Zulueta es va imposar amb un resultat just al districte (3.160 vots contra 2.784 per Carles M. de Moy). A Sant Sadurní el seu triomf va ser molt més clar: 365 vots contra els 89 del comte de Moy. Des d'aleshores, Zulueta fou reelegit diputat repetidament fins al 1923 (gairebé *perpetuo*, perquè va morir el 1925) i barrà el pas a la influència dels conservadors i liberals, que a Barcelona ja havien estat derrotats des de la candidatura dels «Quatre Presidents» del 1901. A partir d'aquest moment, la vida política catalana i penedesenca va entrar en una nova dinàmica, dominada pels catalanistes de la Lliga i els republi-

cans del Partit Radical. A Sant Sadurní aquest canvi polític es correspon amb la nova orientació econòmica de la vila, que de la mà de Manuel Raventós havia començat la transició cap a la indústria del xampany. Una transformació política i econòmica que es pot personificar amb el relleu con a personalitat més influent de la vila de Marc Mir, propietari agrícola i diputat provincial pel Partit Conservador que va morir el 1903, per Manuel Raventós, propietari agrícola i industrial que seria —entre altres càrrecs— diputat a Corts per la Lliga Regionalista.

NOTES

- (1) Hi havia també les eleccions de tipus corporatiu i indirecte per elegir una tercera part dels membres del Senat (els altres senadors ho eren per designació reial o vitalicis), però només hi tenien accés els principals contribuents de cada població, que elegien els compromissaris que, al seu torn, havien d'elegir els senadors per a cada província.
- (2) El formaven Terrassola, Lavit, Sant Pere, Puigdàlber, el Pla, Font-rubi, Avinyonet, Sant Quintí, Mediona, Subirats i Sant Sadurní.
- (3) Són aquells amb els quals, quan foren alcaldes, Planas va mantenir una relació epistolar més assídua i directa.
- (4) Una altra possibilitat és que Plaja tingués els vincles penedesencs a Lavit: la temàtica què va tractar en els primers números *El Defensor*-revista que estrictament comprenia els municipis de Sant Pere, Lavit i Sant Sadurní- i el fet que la seva germana, Mercè, estés casada amb el propietari del molí de Ribalta suggereix aquesta possibilitat. Mercè Plaja i Tapis va ser una de les víctimes mortals de la cèlebre bomba del Teatre del Liceu de 1893.
- (5) F. Cambó, *Memòries*, p. 54.
- (6) Regidor entre 1895 i 1899, sempre que el Ple havia de votar una resolució votava el contrari que la resta de regidors federals.
- (7) Es pot consultar els noms dels adherits a *L'Arch de Sant Martí* dels dies 29 d'agost i 2 i 5 de setembre de 1886.
- (8) *La Renaixensa*, 3 i 6 d'agost de 1888.
- (9) Format bàsicament pels carrers Hospital, Església, Sant Antoni, Diputació i els diferents nuclis dispersos.
- (10) Les diferències del cens entre 1891 i 1897 són una bona mostra dels estralls demogràfics causats per la fil·loxera.
- (11) Almenys aquesta era la postura de la Unió Catalanista. Que a cada municipi els catalanistes actuessin d'acord o no amb aquest posicionament és una altra història.
- (12) Marc Mir va obtenir 488 vots a Sant Sadurní (sobre un cens de 829 persones i una participació de 691 electors) i va ser, amb 6.659 vots al conjunt del districte, el candidat més votat de tota la Diputació. En les dues vegades en què fou reelegit va obtenir 166

- (1894) i 206 (1898) vots a Sant Sadurní, una clara regressió. No tenim constància escrita de quina va ser la postura oficial del Centre Català en aquestes dues ocasions.
- (13) *La Renaixensa*, 8 de desembre de 1890.
- (14) *La Renaixensa*, 28 de desembre de 1890.
- (15) Hi ha només el precedent de les eleccions de 1886 pel districte de Barcelona, que va acabar amb un fracàs estrepitos.
- (16) F. Cambó, *Memòries*, p. 53.
- (17) Signava els seus articles amb el pseudònim de Solitari de Penyafiel.
- (18) F.G., que signa com a corresponsal de Sant Sadurní del *Diario del Comercio*, 20 de març de 1898.
- (19) Des dels anys vuitanta, la concessió de les aigües de la riera de Mediona a una companyia vilafraquinca per al proveïment d'aquesta ciutat. Diversos ajuntaments van recórrer a la Diputació aquesta concessió i la cosa arribà als tribunals; des d'abans, l'oposició des de Vilafranca a que la línia de ferrocarril de via estreta que havia de connectar Igualada amb la línia de tren entre Barcelona a Tarragona fes l'enllaç justament a Sant Sadurní, on estava previst.
- (20) J.M.J., *La Voz del Panadés* núm. 152, 9 d'abril de 1899.
- (21) *La Veu de Catalunya*, 25 de gener de 1899.
- (22) *Panadés Nou* nº 36, 15 de desembre de 1901.
- (23) P. Torelló, *Monografia...* p. 31. La premsa de l'època qüestiona obertament alguns dels mèrits que s'atribuïa Forgas i, de manera especial, el promès pont de Monistrol sobre l'Anoia que es van haver de pagar els mateixos veïns.
- (24) Carta sense data (¿ 1904?) escrita per Marià C. Roig a Enric Prat de la Riba. Arxiu Prat de la Riba (Arxiu Nacional de Catalunya). Prest. IC 6/24.

BIBLIOGRAFIA

- CAMBÓ I BATLLE, Francesc. *Memòries, 1876-1936*. Ed. Alpha, Barcelona, 2a edició, 1985.
- CUBELES I BONET, Albert. *Urbanisme i arquitectura a Sant Sadurní d'Anoia (1865-1923)*. Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia-L'Avenç, Col·lecció Història de la Vila, 2, Sant Sadurní, 1991.
- FIGUERES, Josep Maria. *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1990.
- LLORENS I VILA, Jordi. *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
- MESTRE, Jesús (dir). *Diccionari d'història de Catalunya*. Edicions 62, Barcelona, 1992.

- PLANAS I MARESMA, Jordi. *Catalanisme i agrarisme: Jaume Maspons i Camarasa (1872-1934): escrits polítics*. Eumo Editorial, Vic, 1994.
- QUEROL I ROVIRA, Carles. *Un segle de premsa. Sant Sadurni d'Anoia. 1887-1987*. Ajuntament de Sant Sadurni d'Anoia, Sant Sadurni, 1987.
- RAVENTÓS, Jaume. *Proses de bon seny, III. Polítiques. Miscel·lània (Primera sèrie)*. Foment de Pietat Catalana, Barcelona, 1923 (2a edició).
- RIQUER, Borja de. *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el regionalisme*. Edicions 62, Barcelona, 1977.
- RIQUER, Borja de. «Burgesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració», dossier «La Restauració de 1875, una reacció conservadora», *L'Avenç* núm. 85, setembre de 1985, pp. 16-33.
- SOLER I BECERRA, Raimon. *Eleccions i política a Vilafranca del Penedès. 1891-1903*. Museu de Vilafranca, Sant Sadurni, 1991.
- TERMES, Josep. *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939)*, volum VI de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. Edicions 62, Barcelona, 2a ed. 1989.
- TORRELLÓ I BORRÁS, Pelegrí. *Monografia històrico-pintoresca de la vila de San Sadurni d'Anoia*. Barcelona, 1909. Edició facsímil, Ajuntament de Sant Sadurni d'Anoia, Sant Sadurni, 1986.
- DD.AA. *Cent anys de catalanisme*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.